

corsaris (HIST)

Com la immensa majoria de les poblacions del litoral valencià, Benidorm, al llarg dels segles, ha estat relacionat de manera activa o passiva amb la pirateria i el cors. Des de l'edat mitjana i fins al primer terç del segle XIX, l'activitat de pirates i corsaris va ser un fet totalment habitual a les costes mediterrànies i, per tant, constitueixen un capítol de la història de Benidorm que cal no ignorar.

A diferència de la pirata, l'activitat corsària era legal, almenys en teoria, encara que en la pràctica no sempre resultava fàcil diferenciar una de l'altra. El cors consistia en l'atac i captura de naus de països amb els quals el rei estava en guerra. Per tant, era una activitat limitada en el temps i en les persones sobre les quals s'exercia: el seu objectiu hauria de ser sempre l'enemic i la seua duració màxima el temps de guerra. Durant l'Antic Règim, donada l'escassa importància numèrica de les flotes reials i la seua incapacitat manifesta de fer front als enemics, es recorria a la iniciativa privada, és a dir als corsaris. En aquestes circumstàncies un particular, gairebé sempre relacionat amb la mar (comerç i transport marítim, pesca, etc.) obtenia del rei, a canvi de pagar una fiança, una *patent de cors* per tal de poder atacar naus i terres enemigues i obtenir un botí. Es dedicava al cors fonamentalment en els mesos d'estiu, donat que els temporals de l'hivern suposaven un risc afegit. Acabada la campanya es venien els productes i els diners així obtinguts es repartien d'una manera peculiar. Primerament, es retirava la quantitat invertida per l'armador o el patró en les despeses originades per l'armament de la nau. La quantitat restant eren els beneficis, dels quals es feien dues parts iguals. La primera era per als inversors i la segona per al capità i la tripulació, segons la seua categoria. La part del capità solia ser 10 a 12 vegades la d'un mariner.

El cors era una activitat econòmica que permetia obtenir beneficis quan per causa de la guerra les activitats marítimes normals patien entrebancs. Es tractava d'una operació en que s'arriscava un capital, s'assumien uns riscos personals i s'esperava obtenir un benefici. Evidentment, es procurava minimitzar els riscos i magnificar els beneficis. Per això es tractava normalment d'accions aïllades i dirigides contra enemics inferiors. La rapidesa i la sorpresa eren factors essencials. I la recerca de beneficis ràpids feia

que no sempre s'atacaren tan sols enemics: súbdits de països neutrals i fins i tot del mateix país patien els atacs de corsaris desaprensius que d'aquesta manera incorrien en actes de pirateria. A l'Arxiu del Regne de València es conserva molta documentació de denúncies i plets posats contra aquestes persones.

Durant l'edat mitjana, els mariners valencians practicaven el cors i patien els atacs de corsaris d'altres nacionalitats. En aquest període, l'acció dels corsaris del Regne de València es dirigia indistintament contra cristians (italians, castellans, portuguesos) i contra els musulmans. El Regne patia, per contra, l'acció dels corsaris d'aquestes nacionalitats. A partir de la unió dinàstica de Castella i Aragó amb els reis Catòlics i de la posterior incorporació de Portugal a la monarquia hispànica en temps de Felip II, el cors que afectava les nostres terres era fonamentalment musulmà. El segle XVI i una bona part del XVII assistiran a un reviscolament d'aquesta activitat. El permanent estat de guerra entre cristians i musulmans explica aquesta actuació tant persistent dels corsaris o *cosarios*.

Pel que fa Benidorm, la seua illa era, segons Vespasià Gonçaga, el millor amagatall dels corsaris del nord d'Àfrica: *Benidorme es un castillo de un cavallero que se dise don Luis Fajardo y assi seria necessario ayudalle para el reparo de aquello donde a causa de la pesca se acoge mucha gente y el sitio con poca costa se haria inxpunable basta que este en terminos que se pueda defender tres y quatro dias de qualquier assalto de galeotas, esto se a dicho a causa de advertir que en derecho deste castillo esta una Isla que llaman la Isla de Benidorme a mi parecer a tercio de legua o poco mas que es el abrigo de cosarios mayor que ay en este Reyno por cuya causa se pierden cada año muchos navios y gente y con grandisima instancia y razon piden una torre los de la tierra y particularmente los de Villa Joyosa.*

El cors necessitava tota una infraestructura en terra: inversors, mà d'obra experta en la navegació i lluita marítima, un mercat on vendre el botí, etc. Per aquesta raó, durant l'edat mitjana, el paper de la ciutat de Benidorm en el cors marítim és més aviat passiu. Pere Maria Orts indica l'existència d'un corsari de Benidorm al segle XIV, de cognom Mayor. Durant els segles XVI i XVII, quan Benidorm està

quasi despoblat no s'hi registra cors actiu, malgrat constar l'existència de pescadors.

En algunes ocasions, les seues aigües són l'escenari on esdevenen les accions corsàries, sense que la població intervinga: *Los botines conseguidos lo son, generalmente a expensas de pequeñas embarcaciones aisladas. (...) En marzo de 1452, ocurrió con un barco cargado de cerámica y con Sancho de Licumberri, patrón de un bergantín de Cartagena, en aguas de Benidorm.*

Hi ha un document que narra un esdeveniment del 15 de setembre de l'any 1670, quan feia quatre anys que Benidorm havia estat repoblat, que també té com escenari les aigües de la nostra badia. Narra una acció de guerra entre les galeres de Carles II i una nau musulmana que estava a la badia de Benidorm, la qual cosa va ocasionar la mort d'un membre de la família Fajardo. El document porta com a títol: *Relacion verdadera de la feliz victoria que han tenido las armas de Nuestro Catolico Monarca, Carlos segundo, que Dios guarde, sucedido sobre el Puerto de Venidor contra una Esquadra de turcos, en que se declara la presa, y despojos que ganaron, los heridos y muertos que hubo, y los cautivos que trugeron a la Ciudad y Puerto de Cartagena. Al text es diu que: habiendo dado vista nuestra Esquadra al Puerto de Venidor descubrimos en él una Polaca de turcos con vanderas de guerra, tan prevenida como bien aprestada Trabose la sangrienta lid desde el dicho lunes á las 12 de la noche hasta el amanecer Se rindio bien á pesar suyo hallaronse algunos pertrechos y municiones, cuyo valor no es poco considerable. La defensa que trahian eran 6 piezas de bronce y 1 pedrera. Los muertos de ella no fueron comprendidos, por haberse echado al agua muchos en las postreras congojas de su transito, si bien se presume pasó su numero de mas de 30 sin muchos heridos, a que no me detengo. De los nuestros han perecido mas de 26 y salieron heridos mas de 70 y el de mas comun sensibilidad fue su Excelencia el Señor Marques Nuestro Gefe que sacó de esta refriega un balazo en el muslo derecho, y entre los muertos fallecieron algunos oficiales siendo uno de ellos el Señor Don Josef Faxardo, que por su nombre es tan conocido que no necesita de mas elogios que su misma fama: espiró tan lastimosa y aceleradamente de otro balazo que apenas pudo apretar la mano, por cuya muerte nos fue forzoso el retirarnos á esta ciudad de Cartagena todas las Galeras.*

En altres ocasions la població de Benidorm patix

atacs i per no poder defensar-se amb èxit, els resultats són dramàtics. Hem registrat dos casos al segle XV. El primer, el coneixem mitjançant carta dels jurats de la ciutat de València a les autoritats d'Eivissa. Està datada el 19 de maig de 1410 i les autoritats valencianes comuniquen que fa quatre hores han tingut notícia d'un atac patit per mariners i per la vila de Benidorm a mans de quatre naus de corsaris musulmans, el resultat del qual havia estat que alguns pescadors havien estat capturats i altres ferits. Es diu que es tractava d'una represàlia per la presa de la ciutat d'Antequera per part de Castella. Finalment, informen que tenien notícies sobre dotze vaixells que havien eixit de Barberia i que podrien atacar l'Illa, per la qual cosa els avisen. La carta diu: *Als molt honorables e molt savis senyors mossén lo governador e jurats de Iviça. Mossén e honorables senyors: Dins spay de quatre ores havem haüt ardit del loch de Benidorm e de Calp, que quatre fustes de moros en aquelles partides havien donada caça a barques de christians e havien pres alguns hòmens, e que han combatut lo loch de Benidorm e nafrats alguns. E segons creença entenen fer dan , lo que poran, allén, e travessar vers aqueixa illa. Plàcia Déu que guarde de llurs mans tots christians, car pus cruelment se han que d'abans moros cossaris, per la guerra streta que Castella los fa per mar e terra E daretz, si us és en plaer, al patró de lahut portador de la present, lo qual havem fet per asabentar-vos d'aquesta nova, huyt florins. Açí es diu que dotze fustes són deçà Barberia per dampnificar les mars.*

La gravetat de la situació va fer que pocs anys més tard es reforçaren les defenses de la població tot rodejant-la de muralles (vegeu **castell de Benidorm HIST.**). Però la precaució va resultar inútil. Coneixem un altre atac patit per Benidorm el 5 d'agost de 1447, de conseqüències molt més greus. Va ser realitzat per la flota de Tunis quan Alfons el Magnànim estava en lluita contra Florència. Aprofitant eixa circumstància, els corsaris musulmans desembarcaren a Benidorm, i atacaren la ciutat i els seus voltants, fent captiva la major part dels seus habitants, per la qual cosa la vila es quedà deshabitada. Un document de l'arxiu municipal de València ens diu que Guillem de Vic informa les autoritats municipals de l'atac i demana l'ajuda econòmica de la ciutat per tal de posar vigilants al litoral. El consell municipal opinava que la ciutat de València *era mare de tot el Regne* i que hauria de contribuir a la seua defensa i per tant li atorgà quaranta lliures per tal de col·locar huit soldats a Moraira, serra Gelada i Benidorm: *En aquell*

instant mateix essent tots los honorables jurats en lo carrer de la present comuna congregats, venth a aquells l'onorable Mossén Guillem de Vich cavaller, als quals exposa que se sabien com pochs dies havia que certes fustes de moros havien barrejat lo loch de Benidorm del qual sen havien portat moltes animes de que restava desert hoida la dita exposició, los dits honorables jurats provehiren que al dit honorable Mossén Guillem de Vich fossen donades e pagades de la propia comuna de la dita ciutat, quarante lliures moneda reals de València per obs dels guardes de Benidorm, de les Penyes del Albir e del cap de Moraira, ço es en nombre de huit guardes.

Malgrat aquestes precaucions, la ciutat de Benidorm no es recuperà d'aquest colp i segons Pere Maria Orts va quedar quasi despoblada fins al segle XVII. Potser aquesta siga la causa que durant aquests dos cents anys no tinguem notícies de més atacs corsaris, malgrat que la resta de poblacions de la Marina en patiren molts durant els segles XVI i XVII. Quan a partir de 1666 es repobla Benidorm, tornem a tenir notícies, encara que escasses. Orts Berdín narra que, en una data tan tardana com 1824, alguns mariners de Benidorm van ser capturats pels musulmans i que alguns d'ells foren alliberats per intervenció del govern nord-africà. Un altre va ser alliberat pel mític capità mallorquí Barceló en aigües d'Eivissa, gràcies a què havia estat avisat mitjançant un sistema de banderes, cosa que va sorprendre sobremanera els nord-africans.

Però l'activitat corsària també va ser exercida pels cristians contra els musulmans. Durant els segles XVI i XVII, en els quals Benidorm està mol poc poblat, l'activitat corsària de la nostra ciutat és escassa, tot al contrari de la veïna Vila Joiosa, els habitants de la qual eren molt actius en la recerca i captura dels corsaris, obtenint-ne importants beneficis. Amb el gran creixement demogràfic registrat per Benidorm al llarg del segle XVIII, canviarà la situació. A finals de l'esmentat segle i especialment durant els primers anys del segle XIX, la continuada successió de guerres i enfrontaments, primer contra els anglesos i després contra els francesos, com a conseqüència de les guerres napoleòniques, registrarà l'aparició dels corsaris de Benidorm. Les guerres produeixen un retraïment de l'activitat econòmica marítima i les gents de la mar troben en l'activitat corsària un remei a la falta d'activitat normal. És un fenomen que ha estat descrit per Carles Llorca Baus. Al seu llibre *Historia marinera de Benidorm* estudia el període que va des de 1793 fins 1830 i el seu treball té el mèrit de

basar-se en abundantíssima documentació obtinguda en diversos arxius. Destaca l'actuació d'alguns personatges com Joan Baptista Pérez, Tomas Bayona, Antoni Bayona, Pere Joan, Vicent Ortuño, Gaspar Pérez Barceló, Gaspar Ortuño i d'altres. Però llevat dels dos primers, l'activitat dels quals és sense cap dubte corsària, la resta, encara que rebien patents de cors i a la documentació se'ls anomena corsaris, es dedicà a unes activitats que no entren dins de la definició de cors pròpiament dit. Es tracta de personatges, l'activitat dels quals entra més en l'àmbit policíac i de guardacostes que en l'àmbit corsari (vegeu **contraban HIST.**) És el cas, especialment, de Pere Ortuño i Ortuño, Pere Ortuño i Ors, Felip Ortuño i Lloret, etc., la biografia dels quals se centra en la repressió del contraban.

De tots els personatges que s'anomenen a l'esmentat llibre, el més significatiu és Joan Baptista Pérez que va exercir durant més de 30 anys l'activitat corsària. La seua biografia ens permet conèixer com era la vida i l'activitat dels corsaris. Les primeres notícies que tenim de les seues actuacions daten de maig del 1805. Llorca Baus reproduïx un contracte subscrit per l'esmentat Joan Baptista, per tal d'establir les normes per les quals es regiria l'activitat corsària que pensava iniciar i que duraria tres mesos. És molt interessant perquè arreplega per escrit un conjunt de normes que venien practicant-se des de l'edat mitjana. Ens mostra que l'activitat corsària es planteja com un negoci en què s'arrisca un capital, es realitza un treball, s'obtenen uns ingressos i es reparteixen uns beneficis. I tot això es posa per escrit davant de notari. S'indica en primer lloc que *el capitán Bautista Pérez, que lo es de su jabeque nombrado "La Fortuna", alias "El Hijo del Trueno", de porte de 60 toneladas*, ha obtingut del rei patent de cors *contra los enemigos de la corona*, que en aquest moment són els anglesos. Cal no oblidar que en novembre d'aquell mateix any es va produir la batalla de Trafalgar. *La Fortuna* era un xabec anglès de 4 canons que Baptista Pérez havia capturat anteriorment; el seu primer vaixell havia estat el San Francisco de Paula. Després es diu qui és l'armador que ha aportat els capitals per a l'empresa: es tracta del comerciant de Màlaga Francisco Manescas y San Martín i es reserva per a ell *el primer producto que resulte del citado corso*. A més, s'hi especifica que s'han de pagar al rei *todas las municiones de guerra que se consumiese en dicho corso y devolverle las armas de fuego y blancas que tiene recibidas o pagar las que faltaren*. Aquestes quantitats seran deduïdes

del producte de vendre tot el que es capture durant els tres mesos que es preveu durarà la campanya de cors. Els diners restants seran partits en dues meitats: una per a l'armador i l'altra per al capità i la tripulació. Queda clar que es premiava més arriscar capitals que arriscar la pròpia vida, tal com feien els mariners, però era un costum que venia de l'edat mitjana.

La part del capità i la tripulació es repartia de la manera següent: capità, 12 parts; segon capità, 8 parts; tinent, 6 parts; contramestre, 3 parts; escrivà intèrpret, 2 parts; timoners, gabiers, artillers i patrons de llanxa, 1,5 parts; cuiner, 1,25 parts; mariners, 1 part; pagés, 0,75 parts.

A més, el capità es reservava 12 parts per repartir-les entre els mariners que s'hagueren distingit en la lluita. Les gratificacions extraordinàries esmentades serien 100 rals per donar notícia o descobrir un vaixell que fóra buena presa i 300 rals per ser el primer en abordar la nau enemiga. Finalment, es reservava una part per a la Mare de Déu del Naufragi i per a sufragi de les ànimes del purgatori.

Si qualsevol mariner cau malalt o ferit, se li pagarà la seua part i a més la curació. Però si la malaltia és sífilis o si les ferides provenen de baralles que no siguen de combat no tindran dret a rebre aquestes compensacions.

En aquest document *no firmó el capitán por decir no saber y lo hicieron los que supieron de la tripulación y por los que no, uno de los testigos que fue Isidro Llorca, familiar del Santo Oficio, y Pedro Ortuño.*

La campanya de 1805 va ser molt profitosa. Ho sabem per un document en què sol·licita que se li atorgue un distintiu militar sobre l'uniforme que es designe. Per a justificar la petició es fa una impressionant relació dels seus mèrits: *luego que se declaró la anterior guerra con Inglaterra apresó cinco corsarios enemigos y represó una fragata dinamarquesa, un bergantín imperial y dos faluchos españoles; y apenas se publicó la presente puso al corso su buque con el qual ha hecho once presas. Ultimamente ha sostenido un combate por mas de dos horas y media con una corbeta enemiga de 32 cañones, tirándose a bala y metralla, logrando hacer muchas averías a su contrario, sin recibir el exponente más daño que haberle roto la entena.*

Finalment, les autoritats, comprovada la veracitat

dels fets, li atorgaren la insígnia de contramestre sobre uniforme d'alferes de fragata. Es tractava d'un honor molt gran perquè ser oficial de l'exèrcit reial era un privilegi que havia estat reservat als nobles durant l'Antic Règim, encara que el costum canvià a partir de la Guerra de la Independència.

Els anys successius, els danys que aquest capità analfabet causà a la marina anglesa són també increïbles. Quan a partir de 1808 els enemics són els francesos, seran els vaixells d'aquesta nacionalitat els que rebran els seus atacs.

Finalitzades les guerres napoleòniques, es posarà de nou al servei de la corona, però a partir d'aquest moment la seua activitat marítima ja no es pot qualificar de corsària. Va rebre el comandament de dos bergantins reials de 10 canons i 50 hòmens i es va dedicar a tasques que podríem qualificar de *policia* perquè es tractava de perseguir el contraban. La crisi econòmica subsegüent a la Guerra del Francès (1808-1814) era molt greu per les grans destruccions que havia patit tot el sistema productiu. Era per tant, inevitable trobar dificultats per tornar a l'activitat marítima i comercial pròpia dels temps de pau. Per altra banda, el llarg període de guerres havia habituat a moltes persones a la guerra i a la violència i els havia fet experts en l'ús de les armes. No és gens estrany, per tant, que els mariners de Benidorm sol·licitaren patents de cors per a reprimir el contraban.

Durant el Trienni Liberal (1820-1823), va estar empresonat huit mesos per les seues idees a favor de l'absolutisme i contràries al liberalisme. El revolucionari Nebot li va arrabassar per sorpresa els seus vaixells quan estaven ancorats a Benidorm.

Restablert l'absolutisme de Ferran VII, va continuar amb la seua tasca de lluita contra el contraban i també contra les insurreccions dels liberals. Es destacà rebutjant a Dénia dos intents de desembarcament dels revolucionaris liberals. Pels seus mèrits en aquesta lluita contra el constitucionalisme, va ser nomenat pel rei tinent de fragata.

Joan Baptista Pérez va conèixer la presó per qüestions polítiques, però també per actuacions de dubtosa legalitat. El 1819, ha de pagar una fiança de 20.000 rals perquè *estava preso en el día de hoy en las cárceles de San Narciso, motivo la infidencia que cometió en la presa de un buque cargado de lana.* El

1824, va estar de nou presoner per delictes comuns i va haver de pagar fiança.

A partir de 1826, es redueix de manera dràstica la concessió de patents de cors a particulars. Dues Reials Ordres de 26 de maig i 14 d'agost estableixen que s'arreglessen totes les patents de cors lliurades anteriorment. Això volia dir que, malgrat el conservadorisme de Ferran VII, la situació havia canviat. L'Estat volia tenir el monopoli de la força militar i ja no confiava en els combatents ocasionals que eren els corsaris sinó en tropes regulars. Es volia crear una marina professional i ben preparada des del punt de vista científic i tècnic. Així, en el consell de guerra celebrat contra Francesc i Antoni Ors es diu que *interín no justifiquen haber adquirido los conocimientos necesarios no puedan mandar ningún buque corsario*.

A més, les grans guerres havien acabat i a partir de

1830, el tradicional cors dels musulmans del nord d'Àfrica finalitzà a causa de l'ocupació d'Alger per part de França. Per altra banda, el desig d'eficàcia i racionalitat portava a diferenciar la marina de guerra de la de guardacostes, encarregada del treball policíac de repressió del contraban. I serà per aquesta via com durant uns anys més alguns mariners de Benidorm continuaren l'activitat de navegar i lluitar pel botí. Però s'exigien coneixements tècnics i títols d'oficials de Marina. Finalment, la Revolució Industrial va introduir anys més tard els vaixells de vapor i posteriorment els vaixells de ferro. L'època romàntica dels corsaris analfabets però tremendament hàbils i eficients havia finalitzat. S'havia iniciat una nova època en què la ciència i la tècnica suplantaven la intuïció i la valentia dels mariners tradicionals. També, en aquesta nova etapa, els mariners de Benidorm ocuparen un lloc destacat com a oficials en naus mercants i de l'armada.

Diccionari de Benidorm